

Identifying Parenting Styles and Their Associated Parent-Child Communication Patterns from an Islamic Perspective: A Qualitative Study

Mohammad Sanagouei-Zadeh¹

1. Assistant Professor, Department of Family Studies, Research Institute of Theology and Family, Islamic Sciences and Culture Academy, Qom, Iran.

m.sanagoueizadeh@isca.ac.ir

Received: 2025/04/17; Accepted 2025/11/04

Extended Abstract

Introduction and Objectives: Parenting styles play a foundational role in shaping children's personality, identity, mental health, social well-being, and socio-moral development. In mainstream Western literature, parenting styles are typically classified into four categories—authoritative, authoritarian, permissive, and uninvolved (neglectful)—centered primarily on two dimensions: responsiveness (support) and demandingness (control). Parental responsiveness relates to the emotional quality of the parent-child relationship and is characterized by behaviors such as demonstrating acceptance, emotional availability, and affective responsiveness. Demandingness encompasses both behavioral and psychological control: behavioral control refers to parents' efforts to manage or regulate their children's conduct, while psychological control involves parents' attempts to manipulate their children's thoughts, feelings, and emotions. Parent-child communication patterns are shaped by parenting styles and include the ways expectations are expressed, behaviors are responded to, conflicts are resolved, and intimacy and dialogue are fostered. However, existing parenting theories are not fully congruent with the Islamic per-

Authors retain the copyright. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

spective. Islamic parenting (tarbiya) emphasizes principles such as spirituality, respect, self-regulation, divine orientation, and a gradual approach to child-rearing. Although numerous studies have examined the dimensions and outcomes of Islamic parenting, a systematic and well-structured model delineating parenting styles and their corresponding parent-child communication patterns—based on developmental stages and grounded entirely in authentic Islamic texts—has yet to be developed. The primary aim of the present study was to identify parenting styles from an Islamic perspective and the parent-child communication patterns associated with them. Accordingly, the study sought to answer the following two questions:

1. What are the principal parenting styles from an Islamic perspective?
2. What are the parent-child communication patterns corresponding to these styles across different developmental stages?

Method: This study employed qualitative thematic analysis, following Stirling's model. Thematic analysis is a systematic method for identifying, examining, and reporting patterns (themes) within qualitative data. The data sources comprised the Qur'an and the corpus of ḥadīth narrated from the Ma'ṣūmūn (the Infallibles), with emphasis on authoritative sources from both the Shī'ī and Sunnī traditions. Because the ḥadīth literature is extensive, the narrations contained therein address diverse subjects, and their citation varies in terms of authenticity, three authoritative ḥadīth compilations meeting the following criteria were first selected, and the relevant ḥadīths were extracted from them. The criteria for source selection were: (1) the narrations and verses had to be related to the subject of parent-child interaction; (2) the source had to be authored by a researcher with expertise in ḥadīth studies and Islamic studies; and (3) the themes of parent-child interaction addressed had to be comprehensive. Subsequently, to supplement the data, additional material was retrieved by searching for keywords such as walad (child/offspring), wālid (parent), banī (sons/children of), bint (daughter), ghulām (boy/young servant), ṣabī (boy), and ṣabiyya (girl) in the specialized software programs Nūr al-Tafāsīr, Nūr al-Aḥādīth, and the Library of Islamic Jurisprudence and Ethics, drawing on both Shī'ī and Sunnī ḥadīth sources. Data were collected through theoretical sampling, and the analytic process included in-depth reading of the texts, extraction of meaningful units, coding, construction of basic themes, organization of themes, and derivation of overarching themes. To ensure the trustworthiness and validity of the qualitative data, several strategies were employed:

(1) repeated examination of sources and meaningful expressions; (2) constant, continuous comparison between the data and the emerging themes; (3) dual coding conducted by two researchers; and (4) use of multiple sources for data extraction.

Findings: Data analysis revealed two principal components of parenting derived from the Islamic texts: (1) opportunity-granting and (2) demandingness. The extent to which each of these components is employed—based on authoritative Islamic *ḥadīths*—may range from intense to minimal, depending on the child’s circumstances and age period. By combining these two components across the child’s age periods, from birth to twenty-one years, five principal Islamic parenting styles corresponding to the child’s developmental stages were identified; subsequently, the parent-child communication pattern associated with each parenting style was determined.

1. Release Parenting Style (birth to 6 or 7 years): In this style, parental opportunity-granting is very high while demandingness is very low. The corresponding parent-child communication pattern is the submissive communication pattern.

2. Demanding Parenting Style (7 to 14 years): In this style, parental demandingness is very high while opportunity-granting is very low. The corresponding parent-child communication pattern is assertive communication.

3. Disciplinary Parenting Style (14 to 16 years): In this style, both parental demandingness and opportunity-granting are very high. The corresponding parent-child communication pattern is the accompanying-and-guiding pattern.

4. Consultative Parenting Style (16 to 18 years): In this style, parents employ opportunity-granting and demandingness at a moderate level. The corresponding parent-child communication pattern is participatory communication.

5. Detachment Parenting Style (18 to 21 years): In this style, both parental opportunity-granting and demandingness are very low. The corresponding parent-child communication pattern is conciliatory communication.

Discussion and Conclusion: The present study demonstrates that the Islamic model of parenting emphasizes flexibility in the parent-child relationship in accordance with the child’s developmental stage. Early childhood is characterized by freedom of action, play, and maximal acceptance, during which parents are, in effect, submissive toward the child. As the child matures, demandingness and principled, disciplinary instruction progressively replace this submissiveness. During adolescence, parenting—based on its successive

sub-stages—comprises three distinct styles: the first emphasizes discipline accompanied by reasoning and demandingness; the second centers on dialogue, consultation, and participation; and the final style gives due attention to independence and responsible distancing. The findings of this study differ from comparable studies in several respects: (1) Distinction in objective—the aim of the present study was to identify the constituent components of Islamic parenting styles and to present styles corresponding to each age period; (2) Distinction in the classification of developmental periods—based on Islamic narrations, the present study divided the age span into five stages; (3) Distinction in the parenting styles identified—the present study identified five distinct parenting styles; (4) Distinction in method—the present study’s methodology was grounded in thematic analysis following Stirling’s model. This model depicts the transition of the parental role across the communication patterns of submission, assertiveness, accompaniment, consultation, and detachment. Islamic parenting, in accordance with the findings of this study, can guide Muslim parents’ approach to interacting with their children. Future research is recommended to focus on validating and standardizing Islamic parenting styles and comparing them across diverse socio-cultural contexts.

Acknowledgments: I wish to express my gratitude to the Research Institute of Hawzah and University and to the Islamic Sciences and Culture Academy for their support of this study.

Conflicts of Interest: The present study has no conflicts of interest.

Keywords: Parenting Styles, Communication Patterns, Parent-Child [Relationship], Islam, Qualitative Study.

Cite this article: Sanagouei-Zadeh, Mohammad (2026). Identifying Parenting Styles and Their Associated Parent-Child Communication Patterns from an Islamic Perspective: A Qualitative Study. *Journal of Islamic Education*, 21(56): 177-210.

شناسایی سبک‌های فرزندپروری و الگوهای ارتباطی والد-فرزندی مبتنی بر آن در دیدگاه اسلامی؛ یک مطالعه کیفی

محمد ثناگویی زاده^۱

۱. استادیار گروه مطالعات خانواده، پژوهشکده الهیات و خانواده، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران.

m.sanagoueizadeh@isca.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۳

چکیده گسترده

مقدمه و اهداف: سبک‌های فرزندپروری نقش بنیادینی در شکل‌گیری شخصیت، هویت، سلامت روانی، سلامت اجتماعی و رشد اجتماعی-اخلاقی فرزندان دارند. در ادبیات رایج غربی، سبک‌های فرزندپروری به‌طور معمول به چهار دسته اقتدارگرا، استبدادی، آسان‌گیر و بی‌تفاوت تقسیم می‌شوند که تمرکز اصلی‌شان بر دو بعد پاسخ‌گویی (حمایت) و تقاضا (کنترل) است. پاسخ‌گویی والدین به ماهیت عاطفی رابطه والد-کودک مرتبط است و با رفتارهایی مانند نشان دادن پذیرش، در دسترس بودن احساسی، و پاسخ‌گویی عاطفی مشخص می‌شود. تقاضاخواهی شامل کنترل رفتاری و روان‌شناختی است؛ کنترل رفتاری یعنی تلاش‌های والدین برای مدیریت یا تنظیم رفتارهای کودکان است. در کنترل روان‌شناختی والدین تلاش می‌کنند افکار، احساسات و عواطف فرزندان خود را دست‌کاری کنند. الگوهای ارتباطی والدین با فرزندان متأثر از

سبک‌های فرزندپروری است که شامل روش‌های بیان انتظارات، واکنش به رفتارها، حل و فصل تعارضات و ایجاد صمیمیت و ارتقاء گفتگو می‌شود. با این حال، نظریه‌های فرزندپروری، همسویی کاملی با دیدگاه اسلامی ندارند. فرزندپروری اسلامی، بر اصولی مانند معنویت، احترام، خودکنترلی، گرایش الهی و رویکرد تدریجی تربیت تأکید دارد. اگرچه مطالعات متعددی ابعاد و پیامدهای فرزندپروری اسلامی را بررسی کرده‌اند، اما هنوز مدل مدون و ساختاریافته‌ای که سبک‌های فرزندپروری و الگوهای ارتباطی والد-فرزند را براساس مراحل رشد و کاملاً مبتنی بر متون اصیل اسلامی تبیین کند، وجود ندارد. هدف اصلی پژوهش حاضر، شناسایی سبک‌های فرزندپروری در دیدگاه اسلام و الگوهای ارتباطی والد-فرزند مبتنی بر آن بود. بدین منظور پژوهش حاضر درصدد پاسخ به دو پرسش زیر است؛

۱. سبک‌های اصلی فرزندپروری در دیدگاه اسلامی چیست؟
 ۲. الگوهای ارتباطی والد-فرزند مطابق با این سبک‌ها در مراحل مختلف رشد چیست؟
- روش پژوهش:** این پژوهش از روش کیفی تحلیل مضمون با الگوی استرلینگ بهره برده است. تحلیل مضمون روشی نظام‌مند برای شناسایی، بررسی و گزارش الگوها (مضامین) در داده‌های کیفی است. منابع پژوهش شامل قرآن و مجموعه احادیث معصومین (علیهم‌السلام) با تأکید بر منابع معتبر از هر دو مذهب شیعه و سنی بود. چون منابع روایی متعدد بود و روایاتی که در آنها نقل شده است درباره موضوع‌های متنوعی است و ذکر روایات در آنها نیز از نظر اعتباری همگونی ندارد؛ ابتدا سه منبع معتبر حدیثی با ویژگی‌های زیر انتخاب شد و احادیث مرتبط استخراج شد. معیارهای انتخاب منابع عبارت بود از: ۱. روایات و آیات مرتبط با موضوع تعامل والد - فرزند باشد؛ ۲. تألیف منبع توسط پژوهشگر صاحب تخصص در علم حدیث و مطالعات اسلامی باشد و ۳. مضامین تعامل والد فرزند جامع باشد. سپس برای تکمیل داده‌ها، داده‌های پژوهش با جستجوی کلیدواژه‌هایی مانند «ولد»، «والد»، «بنی»، «بنت»، «غلام»، «صبی»، «صبیّه» در نرم‌افزارهای تخصصی «نور التفاسیر»، «نور الاحادیث»، و «کتابخانه فقهات و اخلاق اسلامی» مرتبط با منابع روایی شیعی و سنی استخراج شد. داده‌ها با روش نمونه‌گیری نظری جمع‌آوری شد و فرایند تحلیل شامل خوانش عمیق متون، استخراج جملات معنادار، کدگذاری، بر ساخت مضامین پایه، سازمان‌دهی مضامین و استخراج مضامین فراگیر بود. جهت اطمینان‌پذیری و روایی‌سنجی

داده‌های کیفی از روش‌های متنوعی استفاده شد که شامل این موارد بود؛ ۱. مطالعه چندباره منابع و عبارات معنادار؛ ۲. انجام مقایسه ثابت و مستمر بین داده‌ها با مضامین؛ ۳. انجام کدگذاری توسط دو نفر؛ ۴. استفاده از منابع متعدد برای استخراج داده‌ها.

یافته‌ها: با تحلیل داده‌ها دو مؤلفه اصلی فرزندپروری از متون اسلامی کشف شد؛ ۱. فرصت‌دهی و ۲. مطالبه‌گری. میزان استفاده از هر دو مقوله برپایه احادیث معتبر اسلامی می‌تواند مبتنی بر شرایط و دوره‌های سنی کودک در دامنه شدید تا ضعیف تغییر کند. با ترکیب این دو مؤلفه مبتنی بر دوره‌های سنی فرزند از تولد تا بیست‌ویک سالگی پنج سبک اصلی فرزندپروری اسلامی منطبق با مراحل رشد کودک شناسایی شد و بعد از آن براساس هریک از سبک‌های فرزندپروری الگوهای ارتباطی والد-فرزندی نیز به‌دست آمد.

۱. سبک فرزندپروری رهایی (تولد تا ۶ یا ۷ سالگی): در این سبک فرصت‌دهی والدین به فرزندان بسیار زیاد و مطالبه‌گری از آنها بسیار کم است. الگوی ارتباطی والد-فرزندی مبتنی بر این سبک، الگوی ارتباطی تسلیم‌گرانه است.

۲. سبک فرزندپروری مطالبه‌گری (۷ تا ۱۴ سالگی): در این سبک مطالبه‌گری والدین از فرزندان بسیار زیاد و فرصت‌دهی به آنها بسیار کم است. الگوی ارتباطی والد-فرزندی مبتنی بر این سبک الگوی ارتباطی قاطعانه است.

۳. سبک فرزندپروری تأدیبی (۱۴ تا ۱۶ سالگی): در این سبک مطالبه‌گری والدین از فرزندان و فرصت‌دهی به آنها بسیار زیاد است. در این سبک، الگوی ارتباطی والد-فرزندی همراهانه و هدایت‌گر است.

۴. سبک فرزندپروری مشورتی (۱۶ تا ۱۸ سالگی): در این سبک میزان استفاده والدین از فرصت‌دهی به فرزندان و مطالبه‌گری از آنها در حد متوسط است. الگوی ارتباطی والد-فرزندی مبتنی بر این سبک، الگوی ارتباطی مشارکتی است.

۵. سبک فرزندپروری گسستگی (۱۸ تا ۲۱ سالگی): در این سبک میزان استفاده والدین از فرصت‌دهی و میزان مطالبه‌گری هر دو بسیار کم است. الگوی ارتباطی والد-فرزندی مبتنی بر این سبک الگوی ارتباطی سازش‌گرانه است.

بحث و نتیجه‌گیری: پژوهش حاضر نشان داد که مدل اسلامی سبک فرزندپروری بر انعطاف‌پذیری ارتباط والد-فرزند متناسب با مراحل رشد کودک تأکید دارد. کودکی نخست با آزادی عمل، بازی و پذیرش حداکثری شناخته می‌شود و والدین در برابر کودک تسلیم‌اند. با رشد کودک، مطالبه‌گری و آموزش اصولی و انضباطی جایگزین می‌شود. سبک‌های فرزندپروری در دوران نوجوانی مبتنی بر مراحل نوجوانی سه سبک است؛ در سبک اول تأکید بر تأدیب و همراهی استدلال و مطالبه‌گری است، سبک دوم متمرکز بر گفتگو و مشورت و مشارکت است و در سبک آخر، استقلال و فاصله‌گذاری مسئولانه باید مورد توجه قرار گیرد. یافته‌های این پژوهش با پژوهش‌های مشابه از چند نظر متمایز است. ۱. تمایز در هدف. هدف پژوهش حاضر شناسایی مؤلفه‌های سبک‌های فرزندپروری اسلامی و ارائه سبک‌ها متناسب با هر دوره سنی است؛ ۲. تمایز در طبقه‌بندی دوره‌ها. پژوهش حاضر براساس روایات اسلامی دوره‌های سنی را به پنج مرحله تقسیم کرده است؛ ۳. تمایز در سبک‌های فرزندپروری. پژوهش حاضر پنج سبک فرزندپروری را کشف کرده است؛ ۴. تمایز در روش. روش پژوهش حاضر مبتنی بر روش تحلیل مضامین مبتنی بر الگوی استرلینگ است. این مدل بیانگر گذار نقش والدینی از الگوی ارتباطی تسلیم، قاطعیت، همراهی، مشورت و گسستگی است. فرزندپروری اسلامی مطابق با یافته‌های این پژوهش می‌تواند رویکرد والدین مسلمان را در مواجهه با تعامل با فرزندان راهبری کند. توصیه می‌شود پژوهش‌های آینده به اعتبارسنجی و نرم‌سازی سبک‌های فرزندپروری اسلامی و مقایسه آن در بافت‌های مختلف فرهنگی-اجتماعی بپردازند.

تقدیر و تشکر: از پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی بابت حمایت از این پژوهش تقدیر و تشکر دارم.

تعارض منافع: پژوهش حاضر دارای تعارض منافع نمی‌باشد.

واژگان کلیدی: سبک‌های فرزندپروری، الگوهای ارتباطی، والد-فرزند، اسلام، مطالعه کیفی.

استناد: ثناگوی‌زاده، محمد (۱۴۰۵). شناسایی سبک‌های فرزندپروری و الگوهای ارتباطی والد-فرزند مبتنی بر آن در دیدگاه اسلامی؛ یک مطالعه کیفی. مجله تربیت اسلامی ۲۱(۵۶): ۱۷۷-۲۱۰.

۱. مقدمه

تعامل والد-فرزندی به عنوان اصلی ترین عامل در شکل گیری شخصیت، هویت و سلامت روانی و اجتماعی و تربیت فرزندان، همواره مورد توجه بوده است (یوانیدو، میخانیل،^۱ ۲۰۲۴، ص ۴۸۳؛ ریباس و ویلار،^۲ ۲۰۲۴، ص ۱؛ پناهی، ۱۴۰۳، ص ۷۱). تعاملات والد-فرزندی ناشی از الگوهای ارتباطی بین والدین و فرزند است. الگوهای ارتباطی شیوه‌ها یا فرایندهای ارتباطی است که از طریق آنها والدین و فرزندان به تعامل با یکدیگر می‌پردازند، به این دسته از شیوه‌ها که به‌وفور در خانواده اتفاق می‌افتد الگوهای ارتباطی گفته می‌شود (ثناگویی زاده و هادی، ۱۳۹۸، ص ۳۱). این الگوها شامل نحوه بیان انتظارات، واکنش به رفتارها، حل تعارضات، و ایجاد صمیمیت و گفتگو است (ثناگویی زاده و هادی، ۱۳۹۸، ص ۹۶-۱۱۳؛ ثناگویی زاده، هادی و اعتمادی، ۱۴۰۰، ص ۲۹؛ گلدنبرگ و گلدنبرگ، ۲۰۱۶، ص ۲۴۳).

الگوهای ارتباطی بین والدین و فرزندان براساس سبک‌های فرزندپروری تنظیم می‌شود، فرزندپروری، یک فرایند پیچیده و چندبعدی است که دربرگیرنده مجموعه‌ای از رفتارها، نگرش‌ها و تعاملاتی است که والدین برای پرورش و رشد فرزندان خود به کار می‌گیرند (پناهی، ۱۴۰۳، ص ۷۱؛ مکتوبیان بهارانچی، کلانترکوشه و خوانین زاده، ۱۳۹۴، ص ۱۲۳).

مطالعات گوناگونی در داخل ایران و خارج از ایران به منظور شناسایی مؤلفه‌های فرزندپروری برای تعیین سبک‌های فرزندپروری صورت گرفته است. بامریند (۱۹۶۶، ص ۸۸۷؛ ۱۹۶۷، ص ۴۳؛ ۱۹۹۱، ص ۵۶) یکی از پیشگامان اصلی در مطالعه سبک‌های فرزندپروری دو مؤلفه مهم برای فرزندپروری را معرفی کرد؛ این دو مؤلفه شامل پاسخ‌گویی^۳ و تقاضاخواهی^۴ بود. پاسخ‌گویی والدین به ماهیت عاطفی رابطه والد-کودک مرتبط است و با رفتارهایی مانند نشان دادن پذیرش، در دسترس بودن احساسی، گرما و پاسخ‌گویی مشخص می‌شود. تقاضاخواهی شامل کنترل رفتاری و روان‌شناختی است؛ کنترل رفتاری یعنی تلاش‌های والدین برای مدیریت یا تنظیم رفتارهای کودکان است، مانند اجرای قوانین، استفاده از استراتژی‌های انضباطی، کنترل پاداش و تنبیه و نظارت رفتاری است. کنترل روان‌شناختی به نوعی کنترل

1. Ioannidou, L., & Michael, K.

2. Ribas, L. H., & Villar, R. S.

3. responsiveness

4. demandingness

مزاحم اشاره دارد که والدین تلاش می‌کنند افکار، احساسات و عواطف فرزندان خود را دست‌کاری کنند (کوپنز و سیولیمانز،^۱ ۲۰۱۹، ص ۱۶۸).

بنابراین سبک‌های فرزندپروری به مجموعه‌ای از شیوه‌های رفتاری و ارتباطی والدین با فرزندان که معمولاً بر دو بعد حمایت و کنترل رفتاری متمرکز است اشاره دارد (باتول،^۲ ۲۰۱۶، ص ۱۵). بامریند با ترکیب این دو مؤلفه یعنی مؤلفه‌های حمایت و کنترل سه سبک اصلی فرزندپروری شامل سبک‌های فرزندپروری سخت‌گیرانه، مقتدرانه و سهل‌گیرانه را معرفی کرد که تفاوت در رفتارهای والدگری معمول را مشخص می‌کنند. مطالعات نشان دادند که فرزندان والدین مقتدرانه بهترین نتایج رشدی را داشتند، درحالی‌که سبک‌های والدگری سخت‌گیرانه و سهل‌گیرانه با نتایج رشدی کمتر مطلوب مرتبط بودند (آویزاس و دیگران،^۳ ۲۰۲۲، ص ۱؛ بامریند، ۱۹۹۱، ص ۵۶). بعدها در دهه ۱۹۸۰، مکابی و مارتین^۴ (۱۹۸۳) این دسته‌بندی را به چهار سبک گسترش دادند؛ سبک مقتدرانه،^۵ سخت‌گیرانه،^۶ سهل‌گیرانه^۷ و بی‌تفاوت.^۸

به تازگی برخی محققان سبک فرزندپروری مقتدر را براساس مطالعات تجربی به دو بخش سبک فرزندپروری مقتدر دارای انضباط و بدون انضباط طبقه‌بندی کرده‌اند و آن را به سبک فرزندپروری مقتدر مثبت و سبک فرزندپروری مقتدر منفی نام‌گذاری کردند (کوپنز و سیولیمانز،^۹ ۲۰۱۹، ص ۱۶۸).

به نظر می‌رسد نظریه‌های فرزندپروری غربی براساس تجربیات تاریخی و فرهنگی جوامع غربی شکل گرفته‌اند. این دیدگاه‌ها در مبانی فکری و ارزش‌های جامعه ایرانی و اسلامی، تطابق کامل ندارند و گاهی دارای پیامدهای منفی تربیتی هستند (باقری، ۱۳۹۲، ص ۵). مثلاً سبک‌های فرزندپروری رایج به تربیت انسان جاه‌طلب و برتری‌طلب می‌پردازند درحالی‌که سبک فرزندپروری اسلامی بر این موارد تأکید دارد: رشد معنوی و رسیدن به قرب الهی، ظرفیت‌ها و تفاوت‌های فرزندان، ملاحظه جنبه‌های

-
1. Kuppens, S., & Ceulemans, E
 2. Batool, S. S
 3. Awiszus, A.
 4. Maccoby, E. E., & Martin, J. A.
 5. authoritative
 6. authoritarian
 7. permissive
 8. neglectful
 9. Kuppens, S., & Ceulemans, E

معنوی و عبادی در اهداف فرزندپروری، توجه به تقویت خودکنترلی و پرهیزکاری در فرزندان و توجه به هنجارهای متافیزیکی و الهی (مهدوی، احمدپور ترکمانی و نگهبان قراملکی، ۱۴۰۴، ص ۱۴۳؛ پناهی، ۱۳۹۷، ص ۱۰۹).

پژوهشگران مسلمان تلاش کرده‌اند که ابعاد و مدل‌های سبک فرزندپروری در نگرش اسلامی را شناسایی کنند تا براساس آن الگوهای ارتباطی والد-فرزندی تعیین شود. برخی پژوهش‌ها ابعاد سبک فرزندپروری اسلامی را شامل شش بعد زیر دانسته‌اند؛ یک. اخلاص والدین در تربیت؛ دو. ارزش‌های تربیتی؛ سه. منطق در تربیت فرزندان؛ چهار. ارتباط والدین با فرزندان؛ پنج. محوریت خدا در زندگی والدین؛ شش. بی‌مبالاتی والدین به تربیت دینی (مهدوی، احمدپور ترکمانی و نگهبان قراملکی، ۱۴۰۴، ص ۱۴۳).

پناهی (۱۴۰۳) دیدگاه اسلام را در خصوص مبانی فرزندپروری و عوامل مؤثر آن بر تحول شخصیت کودک، و ویژگی‌های خاص سبک فرزندپروری اسلامی را مبتنی بر سه دوره تحولی کودکی اول (تولد تا ۷ سالگی)، کودکی دوم (۷ سالگی تا ۱۳ سالگی) و نوجوانی تبیین و تشریح کرده است. او معتقد است سبک فرزندپروری در کودکی اول بر ۶ محور متمرکز است که شامل رعایت سیادت کودک، برقراری ارتباط عاطفی و هیجانی، اولویت بخشی بر یادگیری الگویی، پاسخ‌گویی شناختی همتراز با درک کودک، ارتباط مبتنی بر کودک‌محوری، ارتباط مبتنی بر بازی و قصه‌گویی است. از نظر او دوره دوم باید مبتنی بر آموزش، قاطعیت و انضباط همراه چشم‌پوشی به‌جا باشد و دوره سوم از نظر او دوره هویت بخشی است که باید تعامل والدین با فرزندان در این دوره مبتنی بر تاب‌آوری، مدارا و تعامل مبتنی بر افزایش انگیزش و امیدواری باشد (پناهی، ۱۴۰۳، ص ۱۵۱-۲۰۶).

پژوهش حسینی، رحیمی و سیفی (۱۴۰۲، ص ۷۷) معتقد است که فرزندپروری اسلامی شامل سه بعد اصلی تکریم، تأدیب و تعلیم است. الگوی دیگر در تلاش است تا مبتنی بر فرهنگ اسلامی-ایرانی فرزندپروری شفقت‌ورزانه را معرفی می‌کند، این الگو شامل این مؤلفه‌ها است: خدا‌محوری رفتار والدین، احوالات مادر در ایام بارداری و شیردهی، دعوت فرزندان به فضایل اخلاقی، دلسوزی عمیق برای فرزندان، دعای خیر در حق فرزندان، اعتقاد به باارزش بودن فرزندان، آموزش صحیح فرزندان، تربیت صحیح و متفاوت در هفت سال اول، دوم و سوم، الگو بودن رفتار والدین، رسیدن به من‌حقیقی و اهل عمل بودن (افخمی اردکانی و دیگران، ۱۴۰۱، ص ۳۲۶).

برخی پژوهش‌ها معتقدند سبک فرزند پروری در دیدگاه اسلامی آسان‌گیری است و مؤلفه‌های آن را براساس متون اسلامی شامل: شفقت و رحمت، گذشت از خطا، پرهیز از سخت‌گیری، سازگاری و مدارا و یاری‌گری دانسته‌اند (جیرانی و عباسی، ۱۳۹۷، ص ۶۷). مدل دیگر فرزندپروری مبتنی بر دیدگاه اسلامی، الگوی موعظت و صیانت براساس والدگری معنوی خداسو است (حق‌شناس و جان‌بزرگی، ۱۴۰۳، ص ۳۷). برخی پژوهش‌ها به الگوی ارتباط والد-فرزند براساس دیدگاه اسلامی پرداخته‌اند که این الگو بر چهار فرض اصلی استوار است: رابطه‌ای مبتنی بر امنیت و آزادی، تأکید بر کرامت انسانی، تعامل مثبت والدین با فرزندان و رشد معنوی (باقری، ۱۳۹۲، ص ۵).

برخی از پژوهشگران مسلمان غیرایرانی معتقدند فرزندپروری اسلامی شامل ترکیب اصول دینی با شیوه‌های فرهنگی جامعه است. آنها به نقش مادران به‌عنوان مراقبان اصلی پرداخته و نتیجه گرفته‌اند که نحوه تعامل اجتماعی فرزند با همسالان تحت تأثیر سبک‌های فرزندپروری مادر قرار دارد. در این نوع سبک فرزندپروری، علاوه بر تربیت اخلاقی، جنبه‌هایی همچون تقویت هویت دینی، احترام به قوانین دینی و تربیت شخصیت مورد توجه قرار می‌گیرد (میاریفه^۱ و دیگران، ۲۰۲۳، ص ۱۸۳؛ روسولی و دایود، ۲۰۱۹^۲، ص ۸۱). برخی از آنها نیز سبک‌های والدگری اسلامی را شامل سه حوزه تربیتی برجسته معرفی کرده‌اند که شامل تربیت روحانی، اخلاقی و آموزشی می‌شود. آنها نتیجه گرفته‌اند که سبک فرزندپروری اسلامی معمولاً با استفاده از روش‌های مقتدرانه همراه با محبت ترکیب می‌شود، جایی که هم استقلال کودک تقویت می‌شود و هم رعایت اصول دینی از او انتظار می‌رود (عزیزه و فجمی، ۲۰۲۳، ص ۷۱۰). اسرار و داد^۳ (۲۰۲۴) تأکید دارند که فرزندپروری اسلامی بر دو اصل کلیدی استوار است: تربیت اخلاقی و تقویت شخصیت دینی فرزندان.

در اسلام، فرزندپروری یک امانت الهی و یک وظیفه مهم برای والدین تلقی می‌شود (تحریم، ۶).^۴ آموزه‌های اسلامی، فرزندپروری را براساس اصول اخلاقی، دینی و اجتماعی تشویق می‌کند (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۱، ص ۹۵).^۵ روایات متعددی از ائمه اطهار (علیهم‌السلام) بر اهمیت فرزندپروری صحیح

1. Muarifah, A

2. Rusuli, I., & Daud, Z. F. M

3. Israr, F., & Dad, K

۴. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا؛ ای مؤمنان! خود و خانواده خود را از آتش، حفظ کنید.

۵. أَكْرِمُوا أَوْلَادَكُمْ وَ أَحْسِنُوا آدَابَهُمْ يُغْفَرُ لَكُمْ.

فرزندان، آموزش ارزش‌های دینی و اخلاقی به آنان و ایجاد محیطی سالم و امن برای رشد و شکوفایی استعدادهای‌شان تأکید دارند (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۷؛^۱ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۶، ص ۱۰۴، ص ۹۸).^۲ مبتنی بر روایات اسلامی، رشد انسان از بدو تولد تا دوران جوانی مهم‌ترین مراحل رشد محسوب می‌شود و این دوران می‌تواند مسیر زندگی دنیوی و اخروی انسان را تعیین کند (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۶).^۳ این دوران از سه دوره هفت ساله تشکیل شده است: هفت سال اول دوره بازی و رهایی است که والدین نباید کودک را به الزام یا اجباری وادار کنند و باید اجازه دهند رشد او با "بازی" ادامه پیدا کند (حرعاملی، ۱۴۱۲ق، ج ۲۱، ص ۴۷۳).^۴ هفت سال دوم دوره آموزش، خواندن، نوشتن و سوادآموزی و تأدیب کودک توسط والدین است که در این دوره والدین باید با کودک خود همراه شوند (فیض کاشانی، ۱۴۰۶ق، ج ۲۳، ص ۱۳۷۹).^۵ و هفت سال سوم، دوره رعایت حلال و حرام است و والدین در این دوره باید سعی کنند با استفاده از قدرت استدلال و پذیرفتن آن از سوی نوجوان، او را به انجام رفتارهای الهی هدایت کنند (طوسی، ۱۴۰۷ق، ج ۸، ص ۱۱۱).^۶ در دنیای امروز، خانواده‌ها با چالش‌های متعددی در زمینه فرزندپروری مواجه هستند. از جمله این چالش‌ها می‌توان به تغییرات سریع فرهنگی، گسترش رسانه‌های اجتماعی و کاهش نقش والدین در فرزندپروری اشاره کرد. در این میان، الگوهای فرزندپروری غربی که غالباً بر فردگرایی و آزادی بیش از حد فرزندان تأکید دارند، با ارزش‌ها و اصول اسلامی در تضاد هستند. تلاش‌های پژوهشگران مسلمان ایرانی و غیرایرانی برای تبیین سبک‌های فرزندپروری و ارائه الگوی ارتباطی والد-فرزندی شایسته تحسین است ولی به نظر می‌رسد یافته‌های پژوهش‌های مسلمان بیشتر از آنکه به سبک فرزندپروری بپردازد به اصول و مبانی و ویژگی‌های سبک فرزندپروری و نتایج و آثار آن از نظر اسلام پرداخته است و از نتایج آن پژوهش‌ها نمی‌توان به یک مدلی از سبک فرزندپروری دست یافت که براساس آن الگوی ارتباطی بین والدین و فرزندان در هر دوره سنی را تعیین کرد. در حالی‌که به نظر می‌رسد از روایات و تعالیم اسلامی

۱. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ الْغُلَامُ يَلْعَبُ سَبْعَ سِنِينَ وَ يَتَعَلَّمُ الْكِتَابَ سَبْعَ سِنِينَ وَ يَتَعَلَّمُ الْحَلَالَ وَ الْحَرَامَ سَبْعَ سِنِينَ.

۲. عَنْهُ عليه السلام: رَحِمَ اللَّهُ مَنْ أَعَانَ وَلَدَهُ عَلَى يَرْوٍ، وَهُوَ أَنْ يَعْفُوَ عَنْ سَيِّئَتِهِ، وَيَدْعُو لَهُ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ.

۳. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: أَفْهَلُ صَبِيٍّ حَتَّى يَأْتِيَ لَهُ سِتُّ سِنِينَ ثُمَّ ضَمُّهُ إِلَيْكَ سَبْعَ سِنِينَ فَأَذْبَهُ بِأَذْيِكَ فَإِنْ قَبِلَ وَ صَلَحَ وَ إِلَّا فَخَلَّ عَنْهُ.

۴. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: دَعِ ابْنَكَ يَلْعَبُ سَبْعَ سِنِينَ، وَ الزِّمَهُ نَفْسَكَ سَبْعَ سِنِينَ، فَإِنْ أَفْلَحَ وَ إِلَّا فَانَهُ مِنْ لَا خَيْرَ فِيهِ.

۵. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ ثُمَّ ضَمَّهُ إِلَيْكَ سَبْعَ سِنِينَ؛ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ وَ أَلْزِمَهُ نَفْسَكَ سَبْعًا؛ وَ يَتَعَلَّمُ الْكِتَابَ سَبْعَ سِنِينَ.

۶. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْغُلَامُ يَلْعَبُ سَبْعَ سِنِينَ، وَ يَتَعَلَّمُ فِي الْكِتَابِ سَبْعَ سِنِينَ، وَ يَتَعَلَّمُ الْحَلَالَ وَ الْحَرَامَ سَبْعَ سِنِينَ.

می‌توان به مؤلفه‌های سبک فرزندپروری دست‌یافت که با ترکیب آن مدلی از سبک فرزندپروری اسلامی را شناخت و براساس آن الگوهای ارتباطی بین والدین و فرزندان را تعیین کرد.

در چنین شرایطی، تبیین و ارائه یک مدل فرزندپروری اسلامی که مبتنی بر آموزه‌های دینی و سازگار با نیازهای دنیای مدرن باشد، از اهمیت بسزایی برخوردار است. این مدل، باید به والدین کمک کند تا با حفظ ارزش‌های اسلامی، فرزندان سالم، متعهد و موفق تربیت کنند. پژوهش حاضر، با بررسی دقیق منابع اسلامی و ارائه الگوهای عملی برای این منظور، گامی مؤثر در این امر برداشته است. با توجه به این چارچوب نظری، مطالعه حاضر به دنبال پاسخ به این سئوالات اساسی است:

۱. سبک‌های فرزندپروری در دیدگاه اسلامی چیست؟

۲. الگوهای ارتباطی والد-فرزندی مبتنی بر سبک‌های فرزندپروری در دیدگاه اسلامی چگونه است؟

۲. روش پژوهش

روش پژوهش کیفی از نوع تحلیل مضامین و با روش استرلینگ^۱ بود. تحلیل مضمون روشی برای دیدن متن، برداشت و درک مناسب از اطلاعات به ظاهر نامرتبط و تحلیل اطلاعات کیفی است (بران و کلارک، ۲۰۲۲، ص ۳-۲۵؛ عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۱۵۱). در این روش داده‌های متنی در قالب سه مضمون پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر طبقه‌بندی می‌شود.

منابع داده‌های کیفی متون اسلامی شامل آیات قرآن و احادیث معصومین (علیه السلام) بود. چون منابع روایی متعدد بود و روایاتی که در آنها نقل شده است درباره موضوع‌های متنوعی مانند اعتقادی، اخلاقی، تاریخی و فقهی است و ذکر روایات در آنها نیز از نظر اعتباری همگونی ندارد یعنی استناد آن به امام معصوم می‌تواند دچار خدشه باشد و از سوی دیگر جستجو در این منابع، برای پیدا کردن روایات متناسب با عنوان پژوهش، کار بسیار سخت، پیچیده و وقت‌گیر بود؛ از این‌رو ابتدا منابعی انتخاب شد که روایات مرتبط با موضوع پژوهش از منابع شیعی و سنی در آن احصا شده باشد، علاوه بر آن مؤلف آن متخصص در مسائل علوم حدیثی و اسلامی باشد، از سوی دیگر این منابع جامع روایات باشد. این سه ویژگی،

1. Stirling

2. Braun, V., & Clarke, V.

معیارهای ورود اسناد مکتوب به حجم نمونه داده‌های کیفی بودند. در این مرحله سه منبع^۱ انتخاب و مطالعه شد. همزمان با مطالعه متون فرایند کدگذاری نیز انجام شد.

سپس در مرحله بعدی به منظور به دست آوردن روایات جدید و یا مشابه، کلیدواژه‌های «وَلَد»، «والد»، «صبی»، «بنی»، «بنت»، «غلام» در نرم افزارهای روایی جستجو و داده‌ها با روش نمونه‌گیری نظری جمع‌آوری شد. این نرم افزارها شامل نور التفاسیر و نور الاحادیث و کتابخانه فقهات و اخلاق اسلامی بود. پس از آنکه متن آماده برای تحلیل مضمون شد، در این مرحله آیات و روایات به منظور استخراج جملات یا عبارات معنادار مطالعه شد به نحوی که روایات دارای کلیدواژه مرتبط مورد بررسی قرار گرفت و جملات معنادار مرتبط گزینش شد و تحلیل مضمون صورت گرفت. تمامی عبارات معنادار در مرحله کدگذاری اولیه مضمون‌یابی شد. سپس برای کشف مضامین سازمان‌دهنده، تمامی مضامین پایه مطالعه شد و با مشورت همکار پژوهشگر مضامین سازمان‌دهنده انتخاب شد. بین مضامین سازمان‌دهنده به عنوان کدگذاری مرتبه دوم با مضامین پایه مقایسه صورت گرفت و در صورتی که نیاز بود مضامین تغییر کند یا اصلاح شود، تغییر لازم انجام شد. سپس مضامین سازمان‌دهنده دوباره مطالعه شد و پس از بررسی چندباره آنها، با هم‌فکری همکار پژوهشگر مضامین فراگیر به دست آمد. در نهایت مضامین فراگیر به همراه مضامین سازمان‌دهنده و مضامین پایه مقایسه شد و در صورتی که نیاز به اصلاح یا تغییر داشت، تغییر لازم انجام شد.

جهت اطمینان‌پذیری و روایی سنجی داده‌های کیفی روش‌های متنوعی وجود دارد (کرسول و کرسول، ۲۰۱۴، ص ۳۱۴). در این پژوهش از موارد زیر برای اطمینان‌پذیری و روایی سنجی داده‌های کیفی استفاده شد؛ ۱. مطالعه چندباره منابع و عبارات معنادار؛ ۲. انجام مقایسه ثابت و مستمر بین داده‌ها با مضامین؛ ۳. انجام کدگذاری توسط دو نفر؛ ۴. استفاده از منابع متعدد برای استخراج داده‌ها.

۳. یافته‌ها

جدول ۱، مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر سبک‌های فرزندپروری و الگوهای ارتباطی والد-فرزندی برآمده از منابع اسلامی را نشان می‌دهد.

۱. خانواده در نگرش اسلام و روانشناسی نوشته محمدرضا سالاری فر نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، حکمت‌نامه جوان، محمدی ری‌شهری، حکمت‌نامه کودک، محمدی ری‌شهری نشر دارالحدیث.

جدول ۱. مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر سبک‌های فرزندپروری و الگوهای ارتباطی والد-فرزند از منابع اسلامی

عبارات معنادار	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
فرزند هفت سال اول آقا و سرور است (حرعاملی، ۱۴۱۲، ج ۲۱، ص ۴۷۶) ^۱	آقایی و سروری کودک در هفت سال اول	رهایی کودک	سبک فرزندپروری رهایی
کودک خود را تا شش سال رها کن (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۶) ^۲	رهایی کودک در هفت سال اول	تسلیم بودن والد در برابر کودک	الگوی ارتباطی تسلیم‌گرانه
کودک باید تا هفت سال بازی کند (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۷) ^۳	بازی کردن کودک در هفت سال اول	اجازه بازی دادن	
خوب است بچه در کودکی بازی گوش باشد (ابن‌بابویه، ۱۴۰۳، ج ۳، ص ۴۹۳، ح ۴۷۴۸) ^۴	اجازه‌دادن به شیطنت‌های کودک		
هفت سال دوم خواندن و نوشتن بیاموزد (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۷) ^۵	سوادآموزی تعلیم	مطالبه‌گری	سبک فرزندپروری مطالبه‌گری
سپس هفت سال (دوم) با ادب خود به او ادب بیاموز (ابن‌بابویه، ۱۴۱۳، ج ۳، ص ۴۹۲، ح ۱۰۲۷۰۵) ^۶	تأدیب	نظارت و مراقبت الزام و اجبار تأدیب کودک	الگوی ارتباطی قاطعیت
سپس هفت سال دوم او را مؤدب کند (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۱، ص ۹۶)	ادب کردن در هفت سال دوم		
سپس هفت سال او را همراه خود کن (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۶) ^۷	همراه بودن با او	نظارت	سبک فرزندپروری تأدیبی

۱. قَالَ الْكَلْبِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَوَّلُكَ سَيِّدٌ سَمِعَ سَنِينَ.

۲. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ: أَهْمَلُ صَبِيَّكَ حَتَّى تَأْتِيَ لَهُ سِتُّ سَنِينَ ثُمَّ ضَمَّهُ إِلَيْكَ سَمِعَ سَنِينَ فَأَذْبَهُ بِأَذْبِكَ فَإِنْ قَبِلَ وَصَلَحَ وَإِلَّا فَحَلَّ عَنْهُ.

۳. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ: دَعِ ابْنَكَ يَلْعَبُ سَبْعَ سَنِينَ.

۴. قَالَ سَمِعْتُ الْعَبْدَ الصَّالِحَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ تُسْتَحَبُّ عَرَامَةُ الْعِلَامِ فِي صَغَرِهِ لِيَكُونَ حَلِيمًا فِي كِبَرِهِ.

۵. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَوَيَتَعَلَّمُ الْكِتَابَ سَبْعَ سَنِينَ.

۶. قَالَ الصَّادِقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَ يُؤَدَّبُ سَبْعَ سَنِينَ.

۷. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ: ثُمَّ ضَمَّهُ إِلَيْكَ سَمِعَ سَنِينَ.

عبارات معنادار	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
و با ادب خود به او ادب بیاموز، اگر پذیرفت و صالح شد (که بهتر) وگرنه رهايش كن (كلىنى، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۶). ^۱	تأديب و همراهی با او تلاش برای پذیرش و قبول او با کمک استدلال	تأديب همراهی با او روابط مبتنی بر استدلال	الگوی ارتباطی همراهانه
کودک هفت سال سوم وزیر است (حرعاملی، ۱۴۱۲، ج ۲۱، ص ۴۷۶) ^۲	مشورت با او همانند وزیر	مشارکت و مشورت استدلال	سبک فرزندپروری مشورتی و مشارکتی الگوی ارتباطی مشارکتی
هفت سال سوم به آموزش حلال و حرام بپردازد (كلىنى، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۷). ^۳	آموزش حلال و حرام		
از او خدمت بخواهد (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۱، ص ۹۶) ^۴	طلب خدمت از او در هفت سال سوم		
اگر پذیرفت و صالح شد (که بهتر) وگرنه رهايش كن (كلىنى، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۶).	عدم نظارت و مراقبت بعد از ۲۱ سالگی	گسستگی	سبک فرزندپروری گسسته الگوی ارتباطی سازش‌گرانه
اگر در بیست و یک سالگی از کمک کار بودن او راضی بودی که خوب و گر نه بر شانه او بزن (به حال خود رهايش كن) که تو درباره او نزد خداوند معذوری (هندی، ۱۴۰۹، ج ۴۵۳۳۸). ^۵	گسستگی جدایی		

مطابق جدول بالا به نظر می‌رسد روایات مزبور در تلاش هستند که به دو مقوله فرصت‌دهی به کودک و مطالبه‌گری از او و ترکیب آن متناسب با شرایط سنی کودک پرداخته، نشان دهند والدین مبتنی بر این دو مقوله، سبک‌های فرزندپروری خود را متناسب با شرایط سنی کودک تنظیم کنند. فرصت‌دهی یعنی رها کردن کودک برای بازی است تا او بتواند آنچه علاقه‌مند است به صورت بازی انجام دهد در مقابل دوره‌های بعدی که روایات والدین را به تعلیم کتاب یا تعلیم حلال و حرام به

۱. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ فَأَذْبُهُ بِأَذْبِكَ فَإِنْ قَبِلَ وَصَلَحَ وَإِلَّا فَخَلَّ عَنْهُ.

۲. وَ وَزِيرٌ سَبْعَ سِنِينَ.

۳. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ يَتَعَلَّمُ الْحَالَلَ وَالْحَرَامَ سَبْعَ سِنِينَ.

۴. وَعَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: وَيَسْتَعْدِدُ سَبْعًا.

۵. فَإِنْ رَضِيتَ مُكَانَتَهُ لِاحْدَى وَعَشْرِينَ، وَإِلَّا فَاضْرِبْ عَلَى كَتِفِهِ، قَدْ أَعْدَرْتُ إِلَى اللَّهِ فِيهِ.

فرزند خویش سفارش می‌کنند در این دوره روایات توصیه می‌کنند که فرزند رها از تعلیم کتاب و تعلیم حلال و حرام باشد و والدین به او مهلت و فرصت دهند تا بازی کند. درحالی‌که مطالبه‌گری مقوله‌ای است که والدین برای کودک خود انتظارات، قوانین و توقعاتی در نظر می‌گیرند و از او می‌خواهند که رفتارهای خود را مبتنی بر آن تنظیم کند. میزان استفاده از هر دو مقوله برپایه روایات پیش‌گفته می‌تواند مبتنی بر شرایط و دوره‌های سنی کودک در دامنه شدید تا ضعیف تغییر کند. جدول ۲، نحوه استدلال از روایات و تعامل دو مقوله فرصت‌دهی و مطالبه‌گری و الگوهای ارتباطی مبتنی بر هر سبک را نشان داده است.

جدول ۲، نحوه استدلال از روایات و تعامل دو مقوله فرصت‌دهی و مطالبه‌گری و الگوهای ارتباطی

مبتنی بر هر سبک

مستند روایی	دوره‌ها	مقوله مستخرج	فرصت‌دهی	مطالبه‌گری	سبک فرزندپروری	الگوی ارتباطی والدین با فرزند
۱. اَلْعُلَامُ يُلْعَبُ سَبْعَ سِنِينَ ^۱ ؛ ۲. اَمْهَلْ صَبِيَّكَ حَتَّى يَأْتِيَ لَهُ سِتٌ سِنِينَ ^۲	کودکی اول (تولد تا ۶ یا ۷ سالگی)	بازی-ارائه مهلت	بالا	پایین	رهایی	تسلیم‌گرانه. (چون روایت اشاره نمی‌کند به اینکه در این دوره والدین امر و نهی‌ای بر فرزند داشته باشند، بلکه اشاره می‌کند به اینکه به او مهلت بازی بدهند و یا او را برای بازی کردن رها کنند نشان از آن دارد که والدین باید تسلیم بازی کودک باشند و رفتارها و انتظارات کودک را در اولویت برای بازی قرار دهند، از این‌رو الگوی ارتباطی تسلیم‌گرانه در این دوره معنا پیدا می‌کند).
۱. يَتَعَلَّمُ الْكِتَابَ سَبْعَ سِنِينَ ^۳ ؛ ۲. ثُمَّ صُمِّهُ إِلَيْكَ سَبْعَ سِنِينَ ^۴	کودکی دوم- ۷ سالگی تا ۱۴ سالگی	آموزش کتاب- همراهی، نظارت و مراقبت تا حد کامل	پایین	بالا	مطالبه‌گری	قاطعانه. (چون روایت تعبیر "آموزش" و "پیوستن" والدین به کودک دارد نشان می‌دهد در این بازه سنی باید والدین علاوه بر اینکه به او آموزش می‌دهند، از او نیز مراقبت کنند که منحرف نشود. بنابراین خواسته‌ها و انتظارات والدین در اولویت قرار می‌گیرد و کودک باید آنها را انجام دهد. تعبیر "پیوستن" حاکی از نظارت و مراقبت و مطالبه‌گری کامل است که با الگوی ارتباطی قاطعانه شکل می‌گیرد)

۱. کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۷.

۲. کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۶.

۳. کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۷.

۴. کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۶.

مستند روایی	دوره‌ها	مقوله مستخرج	فرصت‌دهی	مطالبه‌گری	سبک فرزندپروری	الگوی ارتباطی والدین با فرزند
۱. يَتَعَلَّمُ الْخَلَالَ وَ الْحَرَامَ سَبْعَ سِنِينَ؛ ^۱ فَأَذْبُهُ بِأَدَبِكُ ^۲	دوره سوم - ۷ سال تا ۲۱ سالگی (مرحله اول نوجوانی)	تعلیم حلال و حرام (آموزش قوانین) - تأدیب به آداب	بالا	بالا	تأدیبی	الگوی ارتباطی همراهم. این فراز یعنی (فَأَذْبُهُ بِأَدَبِكُ) و دو فراز بعدی آن از روایت «امهل صبیک» تا آخر، به‌نوعی به ویژگی‌های دوره سوم یعنی هفت سال سوم می‌پردازند و می‌توان خود این دوره را براساس این سه ویژگی که در روایت دوم (۲) آمده است به سه زیر مرحله تقسیم کرد. مرحله اول در این فراز آمده است و دو مرحله بعدی در فرازهای بعدی ذکر شده است. این مرحله مطابق این فراز از روایت نوجوانی اول با ویژگی تأدیب همراه استدلال است. ترکیب تعلیم و تأدیب با توجه به رشد شناختی کودک در این سن که به قدرت استدلالی می‌رسد نشان می‌دهد که باید برای تأدیب استدلال آورد چراکه در روایت هم به تعلیم حلال و حرام و هم مطالعه‌گری برای تأدیب توصیه شده است. بنابراین تعلیم پشتوانه استدلالی تأدیب خواهد بود. از این‌رو تعبیر «تأدیب به آداب» نشان از «مطالبه‌گری» دارد و تعبیر «تعلیم حلال و حرام» با توجه به رشد شناختی کودک در این سن نشان از «فرصت‌دهی» برای انجام دادن رفتار مطابق با استدلال دارد. در اینجا والدین نباید مطالبه‌گری صرف مانند دوره قبل داشته باشند که مثلاً به او بگویند باید اینگونه رفتار کنی، بلکه باید به او بگویند «چون فلان رفتار حرام است پس باید برای اینکه مرتکب گناه نشوی اینگونه رفتار کنی». منظور از این الگو آن است که والدین مطالعه‌گری برای تأدیب را با استدلال و تعلیم همراه کنند و صرفاً از او مطالعه‌گری نکنند).

۱. کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۷.

۲. کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۶.

مستند روایی	دوره‌ها	مقوله مستخرج	فرصت‌دهی	مطالبه‌گری	سبک فرزندپروری	الگوی ارتباطی والدین با فرزند
۲. فَإِنْ قَبِلَ وَصَلَحَ ^۱	نوجوانی میانه. (مرحله دوم از دوره سوم است. این تعبیر در بخشی از روایت «أَمْهَلْ صَبِيَّكَ حَتَّى يَأْتِيَ لَكَ بِثَّ سَبِينٍ» بعد از تعبیر فَأَذْبَهُ پادپک آمده (است).	پذیرش نوجوان	متوسط	متوسط	مشورتی	مشارکتی. این فراز اشاره به مرحله دوم (نوجوانی میانه) دارد که در این مرحله تأکید بر پذیرش است. پذیرش یک فرایند روانی است که تحقق آن باید همراه استدلال و همدلی باشد. از نظر روان‌شناختی در این سن، نوجوان به دنبال تمایز از والدین است و می‌خواهد هویت خود را پیدا کند و برای او "پذیرش خویشتن" مهم‌تر از احساسات والدین یا استدلال‌های آنهاست (شولتز و شولتز، ۲۰۱۷، ص ۱۵۹). چون در این سن نوجوان به درکی از "خودمستقل" رسیده است از این رو باید به نحوی با او تعامل کرد که "پذیرش" از سوی نوجوان به عنوان یک اصل ارتباطی شکل گیرد. این امر با الگوی ارتباطی مشارکتی شکل می‌گیرد. یعنی والدین از پرده والدگری بیرون آمده و خود را هم‌سطح نوجوان کنند و نگاه بالا به پایین نداشته باشند تا زمینه پذیرش شکل گیرد. در الگوی ارتباطی مشارکت "فرصت‌دهی" و "مطالبه‌گری" در حد متوسط است و هریک همدیگر را تعدیل می‌کنند. بنابراین مطالبه‌گری نباید در حد "تأدیب" و نه فرصت‌دهی در حد "رهايي" باشد.

مستند روایی	دوره‌ها	مقوله مستخرج	فرصت‌دهی	مطالبه‌گری	سبک فرزندپروری	الگوی ارتباطی والدین با فرزند
۲. فَخَلَ عَنْهُ ^۱	نوجوانی پایانی، (مرحله سوم از دوره سوم است. این تعبیر بعد از "فَإِنْ قِيلَ" در بخشی از روایت «أَمْهَلْ صَبِيَّكَ» آمده است.	جدا شدن و فاصله‌گیری از نوجوان	پایین	پایین	گسستگی	سازش‌گرانه. در این فراز از روایت به ویژگی سوم دوره سوم پرداخته است که می‌تواند حاکی از مرحله سوم از این دوره باشد. در این مرحله نوجوانی به مرحله تمایز یافتگی رسیده است و خود را کاملاً مستقل از والدین می‌بیند. در این حالت روایت به والدین توصیه می‌کند از او فاصله بگیرد یعنی نه "فرصت‌دهی" و نه "مطالبه‌گری" کنید. این وضعیت نشان می‌دهد که والدین باید به تمایز یافتگی و گسستگی او از نظر دینی، فکری و شناختی احترام بگذارند. الگوی ارتباطی که بتواند در اینجا به‌نحوی عمل کند که حاکی از "مطالبه‌گری" و "تأدیب" یا "تسلیم" و "فرصت‌دهی" نباشد الگوی سازش‌گرانه است در این الگو والدین با سازش‌گری با نوجوان مواجه می‌شوند یعنی نباید از او مطالبه کنند و نه او را تأدیب کنند و نه با او مشارکت کنند و نه تسلیم او شوند بلکه با مدارا و سازش باید با او ارتباط برقرار کنند. یعنی به نظرات و افکار او احترام گذاشته و متقابلاً از او بخواهند به نظرات و خواسته‌های والدین نیز احترام بگذارد.

بنابراین مطابق جدول ۲، در دیدگاه اسلامی پنج نوع سبک فرزندپروری متناسب با دوره‌های مختلف رشدی کودک کشف شد که عبارت است از؛

۱. سبک فرزندپروری رهایی. در این سبک میزان استفاده والدین از فرصت‌دهی بسیار زیاد و مطالبه‌گری آنها از فرزندشان بسیار کم است. والدین باید از این سبک در دوره کودکی از تولد تا ۶ یا ۷ سالگی استفاده کنند. الگوی ارتباطی والد-فرزندی مبتنی بر این سبک، الگوی ارتباطی تسلیم‌گرانه است. دلیل اینکه واژه «رهایی» برای این سبک انتخاب شد این است که در برخی روایات از عبارت «دع ابنک یلعب سبع سنین» استفاده شده است. واژه «دع» به معنای ترک کردن یا رها کردن است (ابن‌منظور، ۱۴۱۴، ج ۸، ص ۳۸۳) یا در برخی روایات از عبارت «يُزَخَّى الصَّبِيُّ سَبْعًا» استفاده شده است که برخی از واژه «رخا» به معنای آسان گرفتن و رها کردن گرفته شده است (ابن‌منظور، ج ۱۴، ص ۳۱۴).

۲. سبک فرزندپروری مطالبه‌گری. در این سبک میزان فرصت‌دهی والدین به فرزند خود بسیار کم است و میزان مطالبه‌گری از او بسیار زیاد است. والدین باید از این الگو در دوران سنی ۷ تا ۱۴ سالگی کودک خویش استفاده کنند. الگوی ارتباطی والدفرزندی مبتنی بر این سبک الگوی ارتباطی قاطعانه است. دلیل اینکه این واژه برای این سبک انتخاب شد، این است که در روایات هفت سال دوم اشاره به تعلیم کتاب و آموزش آن و نظارت و مراقبت والدین بر کودکان شده است که حاکی از مطالبه‌گری است. ۳. سبک فرزندپروری تأدیبی. در این سبک میزان استفاده والدین از فرصت‌دهی بسیار زیاد و میزان مطالبه‌گری نیز بسیار زیاد است. این وضعیت برای شروع دوره نوجوانی اول از سن ۱۴ تا ۱۶ سالگی است. الگوی ارتباطی والد-فرزندی مبتنی بر این سبک، الگوی ارتباطی همراهانه است. دلیل اینکه از واژه تأدیب برای این سبک استفاده شد آن است که در برخی روایات از این واژه برای نوع ارتباط با فرزند در این دوره سنی استفاده شده است نظیر این روایت «فَأَمَّا صَوْمُ التَّأْدِيبِ فَإِنَّهُ يُؤْخَذُ الصَّبِيُّ إِذَا رَاقَ بِالصَّوْمِ تَأْدِيبًا وَ لَيْسَ بِفَرَضٍ» (طوسی، ۱۴۰۷، ج ۴، ص ۲۹۶). در این روایت از واژه تأدیب برای روزه تأدیبی در ابتدای نوجوانی استفاده شده است. دوره‌ای که هنوز نوجوان تکلیف نشده است. از این‌رو تعبیر روزه تأدیبی برای نوع ارتباط و درخواست از او به‌کار گرفته شد.

۴. سبک فرزندپروری مشورتی. در این سبک میزان استفاده از فرصت‌دهی و مطالبه‌گری هر دو در حدّ متوسط است. والدین باید از این سبک در اواسط نوجوانی استفاده کنند. الگوی ارتباطی والد-

فرزندی مبتنی بر این سبک، الگوی ارتباطی مشارکتی است. دلیل اینکه این واژه برای این سبک استفاده شد آن است که در این مرحله روایات به تعلیم حلال و حرام به نوجوان توصیه کرده و موضوع پذیرش نوجوان را مطرح کرده‌اند که نوجوان در این مرحله که سن تکلیف نیز است حلال و حرام الهی را بپذیرد و مطابق آن رفتار کند، بنابراین رفتار والدین در این دوره از مطالبه‌گری و تأدیب در مرحله قبل به پذیرش نوجوان تغییر پیدا کرده است و پذیرش حاکی از تأدیب و مطالبه‌گری نیست بلکه حاکی از مشورت، استدلال و متقاعد کردن نوجوان است. در برخی روایات از تعبیر وزیر بودن فرزند در این مرحله استفاده شده است که تعبیر نزدیک به سبک مشورتی است.

۵. سبک فرزندپروری گسستگی. در این سبک میزان استفاده از فرصت‌دهی و میزان مطالبه‌گری هر دو بسیار کم است. این مرحله پایان دوره نوجوانی و در سن حدود ۲۱ سالگی اتفاق می‌افتد. الگوی ارتباطی والد-فرزندی مبتنی بر این سبک الگوی ارتباطی سازش‌گرانه است. دلیل انتخاب این واژه به‌کارگیری عبارت «فخلّ عنه» در برخی روایات است که برای پایان مرحله نوجوانی اشاره شده است. «خَلَّ» اشاره به فاصله یا شکاف یا گسستگی بین دو چیز دارد (ابن‌منظور، ۱۴۱۴، ج ۱۱، ص ۲۱۳)، مطابق این معنا یعنی بین والدین با نوجوان در این مرحله گسستگی اتفاق می‌افتد که نه فرصت‌دهی و نه مطالبه‌گری در این مرحله جواب نمی‌دهد و باید از سبک فرزندپروری گسسته استفاده کرد.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر شناسایی سبک‌های فرزندپروری و الگوهای ارتباطی والد-فرزندی در دیدگاه اسلامی بود. بدین منظور ابتدا با استفاده از روش تحلیل مضمون روایات و آیات متناسب با دو مقوله فرزندپروری و روابط بین والدین و فرزندان در طی سنین مختلف مضمون‌یابی شد. مبتنی بر یافته‌های پژوهش می‌توان از روایاتی که به سبک فرزندپروری در طی سنین مختلف پرداخته‌اند متوجه شد که این روایات به دو مقوله در فرزندپروری تأکید دارند؛ یک. مقوله فرصت‌دهی و دو. مقوله مطالبه‌گری است. مطابق مضامین به‌دست‌آمده از روایات منظور از فرصت‌دهی آن است که به کودک فرصت داده می‌شود تا برای بازی کردن رها باشد و منظور از مطالبه‌گری آن است که والدین از طریق ایجاد قانون، دادن مسئولیت، مطالبه‌کردن آن از کودک، نظارت خود را بر او در انجام خواسته‌ها و انتظارات مبتنی بر ارزش‌های الهی و

تربیت توحیدی ایفا کنند. با ترکیب این دو مؤلفه در طی هر دوره سنی پنج سبک فرزندپروری از روایات قابل شناسایی است و برای هر سبک فرزندپروری یک الگوی ارتباطی متناسب با آن کشف شد. ۱. سبک فرزندپروری رهایی با الگوی ارتباطی تسلیم‌گرا نه؛ ۲. سبک فرزندپروری مطالبه‌گری با الگوی ارتباطی قاطعانه؛ ۳. سبک فرزندپروری تأدیبی با الگوی ارتباطی همراهانه؛ ۴. سبک فرزندپروری مشورتی با الگوی ارتباطی مشارکتی و ۵. سبک فرزندپروری گسستگی با الگوی ارتباطی گسستگی.

در مقایسه بین یافته‌های این پژوهش با یافته‌های پژوهش‌های قبلی می‌توان گفت این پژوهش با پژوهش‌های پژوهشگران مسلمان از نظر پابندی به اصول تربیتی و ارزش‌های الهی و توحیدی هم‌خوان و همسویی دارد. به‌ویژه یافته‌های این پژوهش با پژوهش حسینی، رحیمی و سیفی (۱۴۰۴) هم‌خوان است زیرا هر دو بر سه اصل تکریم، تأدیب و تعلیم در سبک‌های فرزندپروری مبتنی بر دیدگاه اسلامی تأکید دارند. با یافته‌های پژوهش جیرانی و عباسی (۱۳۹۷) از آن نظر که یکی از سبک‌های فرزندپروری در این الگو سبک فرزندپروری رهایی است هم‌خوانی دارد. علاوه بر آن با پژوهش ساطوریان و دیگران (۱۴۰۲) که نتیجه گرفتند حفظ صمیمیت، کرامت‌بخشی و مسئولیت‌بخشی سه مؤلفه اصلی الگوی مطلوب ارتباط والدین با نوجوان است، با اصول سبک فرزندپروری مشورتی و همراهانه در پژوهش حاضر همسو است.

اما از سوی دیگر یافته‌های این پژوهش با یافته‌های پژوهش‌های مطالعات خارجی و داخلی متمایز است. در پژوهش‌های خارجی براساس دو بعد کنترل و حمایت چهار سبک فرزندپروری سهل‌گیرانه، سخت‌گیرانه، بی‌تفاوت و مقتدرانه شناسایی شدند (بامریند، ۱۹۹۱، ص ۸۸۷؛ مکابی و مارتین، ۱۹۸۳، ص ۱؛ کوپنز و سیولیمانز، ۲۰۱۹، ص ۱۶۸). در حالی که در این پژوهش دو بعد سبک فرزندپروری براساس دیدگاه اسلامی شامل فرصت‌دهی و مطالبه‌گری کشف شد. مفهوم «فرصت‌دهی» علاوه بر اشاره به حمایت از فرزند، شامل دادن آزادی، استقلال، فرصت برای انتخاب و تصمیم‌گیری می‌شود و مفهوم «مطالبه‌گری» به معنای نظارت، مراقبت و ارائه مسئولیت و درخواست آن است. این دو مفهوم هرچند از نظر برخی مصادیق با یافته‌های پژوهش‌های خارجی همسویی دارند ولی از نظر مفهومی و مصادیقی عینیت ندارند. مثلاً مفهوم حمایت، مفاهیم ارائه آزادی و استقلال و فرصت‌دهی را پوشش نمی‌دهد یا در مفهوم کنترل، مفهوم دادن مسئولیت معنا ندارد.

علاوه بر آن در مطالعات مبتنی بر دیدگاه بامریند چهار سبک فرزندپروری شناسایی شده است که از بین آنها تنها یک سبک یعنی سبک فرزندپروری مقتدرانه سبک مطلوبی شناخته شده است که نتیجه ترکیب حمایت و کنترل با همدیگر است (کوپنز و سیولیمانز، ۲۰۱۹، ص ۱۶۸) در حالی که در سبک فرزندپروری اسلامی، پنج نوع سبک فرزندپروری شناخته شد که هر کدام متناسب با یک دوره سنی است و به کارگیری سبکی که متناسب با یک دوره سنی خاص است در یک دوره سنی دیگر مطلوب نیست، از این رو به کارگیری همه این سبک‌ها متناسب با یک دوره سنی کارکرد تربیتی دارد و مطلوب است. بنابراین نمی‌توان سبک فرزندپروری مقتدرانه را در دوره سنی هفت سال اول زندگی کودک به کاربرد زیرا در این دوره کودک باید رهایی را تجربه کند. براساس دیدگاه اسلامی استفاده از سبک فرزندپروری رهایی و الگوی ارتباطی تسلیم‌گرانه در این دوره الگوی ارتباطی مطلوب و مناسبی خواهد بود.

در مقایسه با یافته‌های پژوهش‌های پژوهشگران مسلمان سبک‌های فرزندپروری در این پژوهش با سبک‌های فرزندپروری آنها متفاوت است. زیرا هیچ‌کدام از مطالعات آنها به دنبال شناسایی مؤلفه‌های اصلی سبک فرزندپروری و ترکیب آنها با همدیگر برای دستیابی به الگویی از سبک فرزندپروری نبودند. مثلاً در پژوهش حسینی و رحیمی (۱۴۰۴) تنها مؤلفه‌های شش‌گانه فرزندپروری معرفی شده‌اند که نمی‌توان از آنها مدلی برای سبک‌های فرزندپروری استخراج کرد. در پژوهش حق‌شناس و جان‌بزرگی (۱۴۰۳) دو مؤلفه موعظت و صیانت به عنوان مؤلفه‌های والدگری اشاره شده است که موعظت به نقش والدین در آموزش و صیانت به پذیرش واقعیت‌های دنیا از سوی فرزند تأکید دارد. به نظر می‌رسد این الگو درصدد ارائه سبک‌های فرزندپروری نیست.

علاوه بر آن یافته‌های این پژوهش با پژوهش پناهی (۱۴۰۳) از چند نظر متمایز است. ۱. تمایز در هدف. هدف از پژوهش پناهی معرفی و تبیین ویژگی‌های سبک فرزندپروری اسلامی است در حالی که هدف پژوهش حاضر شناسایی مؤلفه‌های سبک‌های فرزندپروری اسلامی و ارائه سبک‌ها متناسب با هر دوره سنی است؛ ۲. تمایز در طبقه‌بندی دوره‌ها. پژوهش پناهی دوره‌های سنی را به سه دوره هفت سال طبقه‌بندی کرده و در طی هفت سال ویژگی‌های فرزندپروری اسلامی را تبیین کرده است در حالی که پژوهش حاضر براساس روایات دوره‌های سنی را به پنج مرحله تقسیم کرده است. در دو مرحله اول با پژوهش پناهی همسو است که شامل هفت سال اول و هفت سال دوم است ولی در هفت سال سوم

متمایز از پژوهش پناهی است. زیرا هفت سال سوم در این پژوهش به سه مرحله ابتدای نوجوانی، اواسط نوجوانی و اواخر نوجوانی طبقه‌بندی شده است و پژوهش پناهی فاقد آن است؛^۳. تمایز در سبک‌های فرزندپروری. هرچند اساساً پژوهش پناهی به ارائه سبک‌های فرزندپروری نپرداخته و ویژگی‌های آنها را مورد بررسی قرار داده، با این وجود یافته‌های پژوهش وی یکی از ویژگی‌های عمده هفت سال اول را الگوی سیادت می‌داند در حالی که پژوهش حاضر چون معتقد است روایات مرتبط با سیادت فرزند در هفت سال اول از نظر سندی ضعیف هستند (پسندیده، ۱۳۹۵؛ موسوی، ۱۴۰۱)، آنها را محور استخراج مؤلفه‌ها قرار نداد بلکه محور استخراج مؤلفه‌ها را دو روایت «مؤثقه یعقوب بن سالم»^۱ و «مؤثقه یونس بن یعقوب»^۲ قرار داد. علاوه بر آن پژوهش حاضر سه سبک فرزندپروری متمایز را در هفت سال سوم مشخص کرده است که شامل سبک فرزندپروری «تأدیبی»، «مشورتی» و «گسستگی» است در حالی که پژوهش پناهی فاقد آن است؛^۴. تمایز در روش. روش پژوهش حاضر مبتنی بر روش تحلیل مضامین مبتنی بر الگوی استرلینگ انجام گرفت که با روش پژوهش پناهی که تحلیل محتوا بود متفاوت است.

داده‌های روایی و تعالیم اسلامی در حوزه نوجوان و سبک‌های فرزندپروری محدود است بنابراین یافته‌های این پژوهش مبتنی بر دیدگاه اسلامی باید با احتیاط مورد توجه قرار گیرد، ضمن آنکه پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده مبتنی بر یافته‌های این پژوهش پرسشنامه سبک فرزندپروری پنج‌گانه در دیدگاه اسلامی را طراحی، اعتباریابی و روان‌سنجی کنند و آن را در جامعه ایرانی و جوامع مسلمان با جامعه‌های غربی مورد مقایسه قرار دهند.

۱. عن أبي عبد الله (عليه السلام) قال: دع ابنك يلعب سبع سنين و يتعلم الكتاب سبع سنين و يتعلم الحلال و الحرام سبع سنين (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۷).

۲. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (عليه السلام) قَالَ: أَفْهَلُ صَبِيٍّ حَتَّى يَأْتِيَ لَهُ سِتُّ سِنِينَ ثُمَّ ضَمَّهُ إِلَيْكَ سَبْعَ سِنِينَ فَأَذْبَهُ بِأَذْيِكَ فَإِنْ قَبِلَ وَ صَلَحَ وَ إِلَّا فَخَلَّ عَنْهُ (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۴۶).

منابع

- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۰۳ق). من لا یحضره الفقیه، قم: نشر دفتر انتشارات اسلامی.
- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق). لسان العرب، بیروت: دار الصادر.
- افخمی اردکانی، ملیحه، وزیری، سعید، رضاپور میر صالح، یاسر، و فلاح، محمد حسین (۱۴۰۱). اعتباریابی الگوی بومی (اسلامی-ایرانی) فرزندپروری شفقت ورزانه براساس نظر متخصصان، نشریه خانواده درمانی کاربردی، ۴(۱۳)، ۳۲۶-۳۴۶. <https://doi.org/10.61838/kman.aftj.3.4.18>
- باقری، فریبرز (۱۳۹۲). الگوی ارتباط والد-فرزند، مدل نظری فرزندپروری بر مبنای هستی شناسی و انسان شناسی اسلامی، علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۱(۱)، ۵-۳۹. doi: 10.30497/edus.2013.57506
- پناهی، علی احمد (۱۳۹۷). معرفی سبک فرزندپروری بامریند و ارزیابی آن با نگاهی به گزاره های اخلاقی-اجتماعی اسلامی، پژوهش های اجتماعی اسلامی، ۲۴(۱۱۷)، ۱۰۹-۱۳۴. https://iss.razavi.ac.ir/article_94.html?lang=en
- پناهی، علی احمد (۱۴۰۳). تحلیل نقش سبک فرزندپروری اسلامی در مصونیت نوجوانان از آسیب های شبکه های اجتماعی و گوشی های هوشمند، فصلنامه علمی تربیت اسلامی، ۱۹(۵۰)، ۷۱-۸۶. doi: 10.30471/edu.2024.10241.2918
- پناهی، علی احمد (۱۴۰۳). سبک فرزندپروری با رویکرد اسلامی، قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- پسندیده، عباس. (۱۳۹۵). روایات «سبع سنین» در فرزندپروری، گونه ها و تحلیل درونی آنها، نشریه علوم حدیث، ۲۱ (۳)، ص ۳-۲۴. https://hadith.riqh.ac.ir/article_12541
- ثناگوی زاده، محمد، هادی، اصغر، و اعتمادی، عذری (۱۴۰۰). ساخت و اعتباریابی مقیاس الگوهای ارتباطی زوجین با نگرش به منابع اسلامی، نشریه روان شناسی و دین، ۱۴(۲)، ۲۹-۴۴. <http://noo.rs/bJHX3>
- ثناگوی زاده، محمد، و هادی، اصغر (۱۳۹۸). الگوهای ارتباطی زوجین، مفاهیم و شاخص ها، اصفهان: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

شناسایی سبک‌های فرزندپروری و الگوهای ارتباطی والد-فرزندی مبتنی بر آن در دیدگاه اسلامی؛ یک مطالعه کیفی ۲۰۵

- جیرانی، محسن، و عباسی، مهدی (۱۳۹۷). تبیین الگوی فرزندپروری آسان براساس منابع اسلامی، نشریه اسلام و پژوهش‌های روان‌شناختی، ۴(۱۰)، ۶۷-۹۲. https://journals.ueae.ir/article_4.html?lang=en

- حرعاملی، محمد بن حسن (۱۴۱۲). تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، تحقیق: محمدرضا الحسینی الجلالی، قم

- حسینی، محمدحسن، رحیمی، عبدالله، و سیفی، سیدعلیرضا (۱۴۰۲). الگوی سه‌بعدی فرزندپروری اسلامی با تأکید بر پرورش فرزند صالح، فصلنامه روان‌شناسی و دین، ۱۶(۴)، ۷۷-۹۴. <http://noo.rs/55UUh>

- حق‌شناس، محمدحسین، و جان‌بزرگی، مسعود (۱۴۰۳). الگوی نظری موعظت-صیانت براساس منابع اسلامی برای والدگری معنوی خداسو، فصلنامه علمی تربیت اسلامی، ۱۹(۵۰)، ۳۷-۵۵. doi: 10.30471/edu.2024.10340.2928

- ساطوریان، سیدعباس، احمدی، محمدرضا، رفیعی هنر، حمید، و طهماسبیان، کارینه (۱۴۰۲). طراحی و اعتباریابی الگوی والدگری دوره نوجوانی براساس منابع اسلامی، فصلنامه فرهنگی- تربیتی زنان و خانواده، ۱۸ (۶۴)، ۳۵-۵۶. https://cwfs.ihu.ac.ir/article_208385.html?lang=en

- طوسی، محمد بن الحسن (۱۴۰۷ق). تهذیب الأحکام، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- عابدی جعفری، حسن، تسلیمی، محمدسعید، فقیهی، ابوالحسن، و شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. نشریه اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت)، ۵(۲۵ (پیاپی ۱۰))، ۱۵۱-۱۹۸. doi: 10.30497/smt.2011.163

- فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی (۱۴۰۶). الوافی. ترجمه کمال فقیه ایمانی، اصفهان: نشر امام امیرالمؤمنین علی (علیه السلام).

- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷). الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق). بحارالانوار الجامعه لدرر الاخبار الانمه الاطهار، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی.

- مکتوبیان بهارانچی، آسیه، کلاتر کوشه، سید محمد، و خوانین زاده، محمدحسین (۱۳۹۴). ساخت و هنجاریابی پرسشنامه فرزندپروری در نگرش اسلامی، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۳(۲۷)، ۱۲۳-۱۴۳. https://iej.ihu.ac.ir/article_200899.html?lang=fa.

- موسوی، سید نقی. (۱۴۰۱). بررسی احادیث سه هفت سال از منظر فقه تربیتی، نشریه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۳۰ (۵۷)، ص ۸۹-۱۱۵. doi:20.1001.1.22516972.1401.30. 57.3.4

- مهدوی، محمد، احمدپور، زینب، و نگهبان قراملکی، فاطمه (۱۴۰۲). تبیین سبک فرزندپروری در نگرش اسلامی (مورد مطالعه: نوجوانان و جوانان شهر تبریز)، نشریه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ۲۷(۹۵)، ۱۴۳-۱۵۸. doi: 10.22034/ksiu.2023.95.143

- متقی هندی، علی ابن حسم الدین (۱۴۰۹). کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، تصحیح: صفوه السقا، بیروت: مکتبه اسلامی.

References

- Abedi Ja'fari, H. , Taslimi, M. S. , Faghihi, A. and Sheikhzade, M. (2011). Thematic Analysis and Thematic Networks: A Simple and Efficient Method for Exploring Patterns Embedded in Qualitative Data Municipalities, *Strategic Management Thought*, 5(2), 151-198. doi: 10.30497/smt.2011.163. [In Persian].
- Abedi Ja'fari, H. , Taslimi, M. S. , Faghihi, A. and Sheikhzade, M. (2011). Thematic Analysis and Thematic Networks: A Simple and Efficient Method for Exploring Patterns Embedded in Qualitative Data Municipalities, *Strategic Management Thought*, 5(2), 151-198. doi: 10.30497/smt.2011.163. [In Persian].
- Afkhami Ardekani, M., Vaziri Yazdi, S., Rezapour Mirsaleh, Y., & Falah, M. H. (2022). Presenting a native (Islamic-Iranian) model of compassionate parenting based on the opinion of experts. *Applied Family Therapy Journal (AFTJ)* , 3(4), 326-346. <https://doi.org/10.61838/kman.aftj.3.4.18> [In Persian].
- Ahmadpanahi, A. (2018). The Examinations of the Cultural Roots of the Reactionary (Irtejaa) after the Islamic Revolution of Iran with Adducing to the Noble Quran. *Islamic social studies*, 24(117), 109-134. https://iss.razavi.ac.ir/article_94.html?lang=en [In Persian].

- Ahmadpanahi, A. (2023). Parenting style with islamic approach, Qom: Research Institute of Hawzah and University. [In Persian].
- Al-Har al-Amili, M., (2013). Shi'ite means of learning Shari'ah issues, Research: Mohammad Reza Al-Hussaini Al-Jalali, Qom: Al-Bayt Institute, peace be upon them. [In Persian].
- Awiszus, A., Koenig, M., & Vaisarova, J. (2022). Parenting styles and their effect on child development and outcome. *Journal of Student Research*, 11(3), 1-10. <https://doi.org/10.47611/jsrhs.v11i3.3679>
- Azizah, F. F., & Fachmi, T. (2023, November). THE CONCEPT OF PARENTING PATTERNS FROM AN ISLAMIC PERSPECTIVE ON EARLY CHILDHOOD GROWTH AND DEVELOPMENT AT RA AL-ISHLAH. In Proceeding of Annual International Conference on Islamic Education and Language (AICIEL) (pp. 710-716). <https://ftk.uinbanten.ac.id/journals/index.php/aiciel/article/view/9770>
- Azizah, F. F., Imroatun, & Fachmi, T. (2023). THE CONCEPT OF PARENTING PATTERNS FROM AN ISLAMIC PERSPECTIVE ON EARLY CHILDHOOD GROWTH AND DEVELOPMENT AT RA AL-ISHLAH. Proceeding of Annual International Conference on Islamic Education and Language (AICIEL), 710–716. Retrieved from <https://ftk.uinbanten.ac.id/journals/index.php/aiciel/article/view/9770>
- Bagheri, F. (2013). Parent-Child Relationship Patterns Parenting Theoretical Model Based on Islamic world view and concept of the human nature. *Islamic Perspective on Educational Science*, 1(1), 5-39. doi: 10.30497/edus.2013.57506 [In Persian].
- Batool, S. S. (2016). Construction and Validation of Perceived Dimensions of Parenting Scale (PDPS). 14(2), 15-25, <https://www.prdb.pk/article/construction-and-validation-of-perceived-dimensions-of-paren-1627>
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37, 887–907. <https://doi.org/10.2307/1126611>
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75,43–88. <https://psycnet.apa.org/record/1967-05780-001>
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance abuse. *Journal of Early Adolescence*, 11, 56–95. <https://doi.org/10.1177/0272431691111004>

- Braun, V., & Clarke, V. (2022). Thematic analysis: A practical guide, London Sage Publications.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2014). Research desing: qualitative quantitative and mixed methods approaches (Vol. 54). United State of America: Sage Publications.
- Fayz Kashani, M. (1985). Al-Wafi, Isfahan: School of Imam Amir al-Mu'minin Ali (a.s.). [In Persian].
- Goldenberg, I., Stanton, M., & Goldenberg, H. (2016). Family therapy: An over-view (Vol. 5). Cengage.
- Haghshenas, M. H., & Janbozorgi, M. (2024). Theoretical Framework of Exhortation and Protection in Allah-Centered Spiritual Parenting Based on Islamic Sources. Journal of Islamic Education, 19(50), 37-55. doi: 10.30471/edu.2024.10340.2928. [In Persian].
- Hosseini, M.H., Rahimi, A, Seifi, S. A. R. (2023). Three-dimensional model of Islamic parenting with emphasis on raising righteous children, Quarterly Journal of Psychology and Religion, 16(4), 77-94, <http://noo.rs/55UUh>. [In Persian].
- Ibn Babuyyah Qummi, M., (1982). MAN LA YAHZAROHALFAGHIH, Qom: Publishing House of Islamic Publications. [In Persian].
- Ibn Manzur, M., (1987). Lasan al-Arab, Beirut: Dar Ehiya al-Traath al-Arabi. [In Persian].
- Ioannidou, L., & Michael, K. (2024). Mental Health and Well-being in Children: The Protective Role of Resilience, Self-esteem, Self-efficacy, and Parent-child Relationship. Psychological Thought, 17(2), 483- 507, DOI:10.37708/psyc.v17i2.946
- Israr, F., & Dad, K. (2024). A Scholarly Review of the Islamic Principles of Parenting and Contemporary Approaches. VFAST Transactions on Islamic Research, 12(2), 81-110, <https://doi.org/10.21015/vfast-tir.v12i2.1970>.
- Jeyrani, M., & Abbasi, M. (2019). Explain the easy parenting model based on Islamic sources. Islam and Psychological Research, 4(10), 67-92., https://journals.ueae.ir/article_4.html?lang=en. [In Persian].
- Kulayni, M., (1986). Al-Kafi , Tehran: Darul-Kutub al-Islamiyya. [In Persian].
- Kuppens, S., & Ceulemans, E. (2019). Parenting styles: A closer look at a well-known concept. *Journal of child and family studies*, 28, 168-181. 10.1007/s10826-018-1242-x.

- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen (Series Ed.) & E. M. Hetherington (Vol. Ed.), *Handbook of Child Psychology: Vol. IV. Socialization, Personality and Social Development* (4th Ed., pp. 1-101). New York: Wiley.
- Mahdavi, M. , ahmadpoor, Z. and nghahban, F. (2025). Explaining the style of parenting in the Islamic attitude (Case study: teenager and young people of Tabriz city). *Epistemological studies in Islamic University*, 27(95), 143-158. doi: 10.22034/ksiu.2023.95.143. [In Persian].
- Majlisi , M., (1982). *Bihar al-Anwar al-Jamaa Akhbar al-Imam al-Athar*, Beirut: Dar Ehiya al-Traath al-Arabi. [In Persian].
- Maktoubian A, Kalantar Kousheh, S.A, Khavaninzadeh, MH, (2015). Construction and norming of the questionnaire on parenting in Islamic attitudes, *Research in Islamic Education Issues*, 23(27), -.123-143, https://iej.ihu.ac.ir/article_200899.html?lang=-fa. [In Persian].
- Mousavi, S. N. (2023). Examining the hadiths of "three seven years" from the point of view of educational jurisprudence. *Research in Islamic Education Issues*, 30(57), 89-115, doi: 20.1001.1.22516972.1401.30.57.3.4, , [In Persian].
- Muarifah, A., Rofiah, N. H., Oktaviani, F., & Mujidin, M. (2023). The effect of Islamic maternal parenting style on adolescent aggressiveness by modulating peer social interaction. *Islamic Guidance and Counseling Journal*, 6(1), 183-195.. <https://doi.org/10.25217/igcj.v6i1.3613>
- Muttaqi, A. (1988/1989). *Kanz al-Amal FI SONANELAGVAL VALAFAL*, Beirut: Al-Risalah Foundation. [In Persian].
- Panahi, A. (2024). Analyzing the Role of Islamic Parenting Style in Protecting Adolescents from the Harms of Social Media and Smartphones. *Journal of Islamic Education*, 19(50), 71-86. doi: 10.30471/edu.2024.10241.2918 [In Persian].
- Pasandideh, A. (2016). Narratives of the “Seven Ages” in Parenting, Their Types and Internal Analysis, *Ulum-i Hadith*, 21(81), 3-24, https://hadith.riqh.ac.ir/article_12541.html?lang=en , [In Persian].
- Ribas, L. H., & Villar, R. S. (2024). The role of Parental Emotional Health and Parenting Practices in Offspring Mental Health. *Trends in Psychiatry and Psychotherapy*, (AheadOfPrint), 1-2. DOI: 10.47626/2237-6089-2024-0794

- Rusuli, I., & Daud, Z. F. M. (2019). Interpretation of Al-Qur'an to Parenting Style Typology: A Comparative Study. *International Journal of Islamic Psychology*, 2(1), 12-21., <https://journal.iamphome.org/index.php/IJIP/article/view/23>
- Sanagouizadeh, M., Hadi, A. (2019). Couples' communication patterns, concepts and indicators, Isfahan: Islamic Propaganda Office of Qom Seminary. [In Persian].
- Sanagouzadeh, M., Hadi, A., Etemadi, O. (2011). Construction and validation of a scale of couples' communication patterns with an attitude towards Islamic sources, *Journal of Psychology and Religion*, 14(2), 29-44, <http://noo.rs/bJHX3>. [In Persian].
- Satoriyan, S., ahmadi, M., Rafie honar, H., & Tahmasian, K. (2023). Designing and validating the model of parenting during adolescence based on Islamic sources. *The Women and Families Cultural-Educational*, 18(64), 35-56, https://cwfs.ihu.ac.ir/article_208385.html?lang=en. [In Persian].
- Schultz, D. P., Schultz (2017). Theories of personality, Boston: Cengage Learning.
- Sheikh Tusi, M. H., (1986). Tahdhib Al-Ahkam, Tehran: Darul-Kutub al-Islamiyya. [In Persian].